

**ENSAR MUHACİR KARDEŞLİĞİ BAĞLAMINDA CAMİ CEMAATİNİN GÖÇMEN ALGISI
(SURIYELİ GÖÇMENLER ÖRNEĞİ)****THE PERCEPTION OF MOSQUEE-ATTENDEES ON IMMIGRANTS IN THE CONTEXT OF
BROTHERHOOD OF ANSAR (THE HELPERS) AND AL-MUHAJIR (THE IMMIGRANTS)**

Dr. İsa ÖZEL

Eğitimci-Yazar, Din Psikolojisi Anabilim Dalı, ortal_isa@hotmail.com, İstanbul/Türkiye

ÖZ

Göç, bazen gönüllü bazen zorunlu nedenlerden kaynaklanan bir süreçtir. Bu çerçevede 2011 Arap Baharı ile Ortadoğu'da başlayan değişim sürecinin Suriye'yi de etkisi altına alması ve bu durumun iç savaşa dönüşmesi sonucunda bazı insanlar ülkelerini terk etmek zorunda kalarak mülteci durumuna düşmüşlerdir. Bu mültecilerin pek çoğu da ülkemizde yaşamlarını devam ettirmektedir. Bu çalışma, Kasım 2015-Ocak 2016 arasında İstanbul'un bazı ilçelerinde cami cemaatinden tesadüfi yöntemle seçilen 457 kişi üzerinde yapılmıştır. Araştırmada, cami cemaatinin göçmenlere yönelik algıları yaş, eğitim durumu, sosyo-ekonomik durum ve medenî durum gibi değişkenler açısından incelenmiştir. Araştırma sonucunda, cami cemaatinin göçmenlere yönelik algılarında yaş, eğitim ve en uzun süre yaşanan yer değişkenleri açısından anlamlı farklılıklar görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Göç, göçmen, dindarlık, ensar, muhacir, Suriyeli göçmenler

ABSTRACT

Immigration is a process, which stems either from voluntary or compulsory factors. The transformation process which started in the Middle East with 2011 Arap spring influenced Syria as well, and a civil war broke out in the country. As a consequence, some Syrian people have had to abandon their countries and ended up as refugees. Many of these refugees are living in Turkey. This research was conducted on 457 people, who are randomly selected out of the mosque attendees in some districts of Istanbul between November 2015 and January 2016. In this research, the perceptions of these mosque- attendees on immigrants in terms of variables of age, education, socio-economic conditions and marital status have been analysed. The findings of the research demonstrate that there are meaningful differences in the perceptions of the mosque- attendees on immigrants in term of the variables of age, education level and place longest resided.

Key Words: Migration, migrant, religiosity, ansar (the helpers), al-muhajir (the migrants)

1. GİRİŞ

İnsanlar, tarihin farklı dönemlerinde ekonomik, politik, doğal afet, savaş vb. sebeplerden dolayı daha güvenilir yerlerde yaşamak, gelir elde etmek, hayat standartlarını artırmak gibi amaçlarla göç edegelmişlerdir (Castles&Miller, 2008:146;Kaygalak, 2009:10-13;Gökdere, 1978:10;Taşcı, 2009:177-204). Göçe yol açan etkenler ortadan kalkmadığı sürece göç olgusu da devam edecektir.

Günümüzde göçü tetikleyen temel faktör daha çok ekonomik ve politiktir. Bununla birlikte savaşlardan kaçarak daha güvenilir yerlerde yaşamak için de göçlerin olduğu bilinen bir gerçektir. Bu çerçevede 2011 Arap Baharı ile Ortadoğu'da başlayan değişim sürecinin Suriye'yi de etkisi altına alması ve bu durumun iç savaşa dönüşmesi sonucunda bazı insanlar ülkelerini terk etmek zorunda kalarak mülteci durumuna düşmüşlerdir. Bu mültecilerin önemli bir kısmı da ülkemize sığınmışlardır. Suriye'den kaçmak zorunda kalıp ülkemize sığınan bu mültecilerin savaşın akabinde ülkelerine geri dönüp dönmeyecekleri meçhuldür.

Araştırmada, toplum tarafından dindar olarak kabul edilen cami cemaatinin (Biz burada Mutlu'nun ifade ettiği gibi toplumun dinî inanç, değer ve kültürünün ortaya koyduğu ibadetlerden (namaz, oruç, Kur'an okuma vs.) hareketle ortaya konulan dindarlığı temel alarak cami cemaatini bu kategoride değerlendirdik. (Mutlu, 1989:194-199), zorunlu olarak ülkemize göç etmek durumunda kalan Suriyeli göçmenlere yönelik algıları incelenmiştir. Ele alınan konu, göçle ilgili olduğu için göç sosyolojisinin incelemesi gereken bir konu olarak düşünülebilir. Ancak burada konu, daha çok dini düşüncenin dini davranışa dönüşüp dönüşmediği açısından analiz edilmiştir. Suriyeli göçmenlere yönelik olarak yapılan çalışmalar bulunmakla birlikte kardeşliğin

tarihsel örneklerle sürekli gündemde tutulduğu dindar kitlenin bakış açısını öğrenmeye yönelik bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Dolayısıyla bu araştırma, toplumdaki dindar kitlenin göçmen algısını ortaya çıkarması bakımından önemli görülmektedir.

Göç edenlere yönelik farklı tanımlamalar yapılmaktadır. Bu çalışmada hukukî statü olarak *göçmen*, *mülteci*, *sığınmacı*, *şartlı mülteci*, *geçici koruma* gibi kavramsal farklılıklara girilmeyecek, halk arasında ülke dışından gelenlere “göçmen” denilmesinden hareketle bu kavramı kullanacağız.

2. GÖÇ

İnsanlık tarihi boyunca yaşanan bir olgu olan göç; bireylerin veya grupların sembolik, coğrafi veya siyasi sınırların ötesine, yeni yaşam alanlarına ve topluluklara bir diğer ifade ile buldukları bölgelerden geçici veya sürekli olmak üzere başka bölgelere gitmeleri ve yerleşmeleri suretiyle meydana gelen yer değiştirme hareketidir (Marshall, 1999:685;Ozankaya, 1975:49;Akkayan, 1979:21-22).

Göç olgusu, ortaya çıkış sebebi, mesafesi, katılan insan sayısı, yönü, geçici ya da daimi olması bakımından ayrıma tabi tutulmakla birlikte genellikle “iç göçler” ve “dış göçler” şeklinde iki kategoride değerlendirilir (Faist, 2003:47;Akkayan, 1979:23-24). Aynı şekilde göçler, bireysel ya da gruplar halinde olduğu gibi gönüllü ya da zorunlu yapılması açısından da ele alınabilir.

Göçler pek çok nedenlerden kaynaklanabilir. Bu bağlamda şehirleşme ve endüstrileşme, insanların yaşam tarzlarında meydana gelen köklü değişiklikler, etnik veya dini kaynaklı çatışmalar göçleri tetikleyebilmektedir. İnsanların karşılaştığı depremler, sel felaketleri, kuraklık, aşırı sıcaklık-soğukluk nedeniyle iklimin yaşamaya elverişsizliği gibi doğal olaylar, bireysel ya da toplumsal mücadeleler, daha iyi yaşam koşulları vb. durumlar yanında (Akkayan, 1979:23;Gürel, 2001:141) insanların din ve vicdan özgürlüğü arayışından kaynaklanan göçler de görülmüştür.

Tarihte inançtan kaynaklanan göçlerin varlığı bilinmektedir. Bu çerçevede peygamberler ve onlara tabi olanlar değişik nedenlerle bireysel ve toplu olarak göç etmişlerdir (Kasas, 28/20-23;İbrâhim, 14/37;Yusuf, 12/99-100;Sâffat, 37/140;Enbiyâ, 21/87;Çıkış, 3/10-17;12/31-38;Matta, 10/16-23;Matta, 28/19; Markos, 16/15;Tekvin, 11/31). Örneğin Hz. Âdem ile Havva'nın yeryüzüne geliş serüvenleri bir göç olarak değerlendirilebilir (Bakara, 2/36-38;A'râf, 7/24-25;Tâ-Hâ, 20/123). Hz. İbrahim'in (Sâffat, 37/99-100;Enbiyâ, 21/71) babasının isteği ile eşi ve yeğeni Lut ile önce Harran'a (Tekvin, 11/31) oradan Ken'an diyarına (Tekvin, 12/1-4), sonra şiddetli kıtlık yüzünden geçici bir süre için Mısır'a, daha sonra tekrar Ken'an diyarına yolculukları bir göçtür (Tekvin, 12/19-20). Aynı şekilde Hz. İbrahim'in ailesinin bir kısmını, kutsal mâbedin yanında ekin bitmez bir vadiye bırakması da göç olarak tanımlanabilir (İbrâhim, 14/37). Hz. Lut'un helak edilecek kentten ailesi ile birlikte ayrılması (Tekvin, 19/12-23;Araf, 7/80-83;Hud, 11/64-68), Hz. Yakub ve ailesinin Mısır'a Hz. Yusuf'un yanına gitmesi (Yusuf, 12/99-100) ve Hz. Yunus'un insanlara kızarak ülkesini terk etmesi de bu çerçevede değerlendirilebilir (Sâffat, 37/140;Enbiyâ, 21/87). Diğer taraftan Hz. Musa'nın Medyen'e gitmesi (Kasas, 28/20-23) ve daha sonra Mısır'a dönerek İsrail oğullarını atalarının ülkesine götürmesini de peygamber kontrolünde ilâhî bir göç olarak kabul etmek mümkündür (Çıkış, 3/10-17;12/31-38). Kendisi bir göç yaşamasa da Hz. İsa, İncil'de öğrencilerine, toplumdaki dışlanacaklarını, değişik sıkıntı ve zulümlere maruz kalacaklarını belirterek böyle durumlarda onlara göç etmelerini öğütlemiştir (Matta, 10/16-23). Ayrıca son buyruk olarak “*bu nedenle gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin ...*” (Matta, 28/19;Markos, 16/15) ifadesiyle dini bir amaç için havarilerine göç etmeyi tavsiye ettiği de bilinmektedir.

3. İSLAM'DA GÖÇ

Hz. Muhammed'in ifadesiyle göç, göçebe olmayan bir kimse için felaketlerin en büyüğüdür (Nesâî, Bey'at 11 (4094) İslam tarihinde de daha önceki peygamberlerin ve ümmetlerinin yaşadığı göçlerin benzeri görülür. Nübüvvetin 5. ve 6. yıllarında Müslümanların hakarete uğrama, hapsedilme, dövülme, aç ve susuz bırakılma, işkence ve ölümle tehdit gibi zulümlere uğramaları üzerine Hz. Muhammed'in Müslümanlara “yeryüzüne dağılın...” diyerek dinlerini emniyet içinde yaşayabilecekleri Habeşistan'ı işaret etmesiyle İslâm tarihinde ilk göç olayı gerçekleşmiştir (İbn Sa'd, 2012:159-162; İbn-i Hişam, 2006:432-444, 458; Buhârî, *el-Edebü'l Müfred*, 59). Yaşanan bu göç, iki grup halinde gerçekleşmiş, Hz. Muhammed bu göçleri tavsiye etmesine karşılık kendisi katılmamıştır. Kur'an, müminlerin inandığı değerler uğruna yaptığı bu göçleri övmüştür (“*Zulme uğradıktan sonra Allah yolunda hicret edenlere gelince, elbette...*” Ayetler için bkz:Nahl, 16/41-42, 110;Bakara, 2/218;Enfal, 8/72, 74).

Habeşistan'a göçler sonrasında Mekke'de kalan müminler, baskıların artarak devam etmesi üzerine bu kez de Medine'ye göç etmişlerdir (İbn Sa'd, 2012:174, 175, 222;İbn-i Hişam, 2006:128, 137). Hem bireysel hem de kitlesel bir göç olan Hicret sonrasında Medine nüfusunun artmasıyla konut, güvenlik, beslenme, uyum vb. pek

çok sorun ortaya çıkmıştır. Psiko-sosyal ve sosyo-ekonomik bu problemler zamana yayılarak çözülmeye çalışılmıştır (Konuyla ilgili olarak bkz: Er, 1989:63-80). Medine'ye hicrette ilk olarak barınma sorunu ile karşılaşmıştır. Bu problem, muhacirlerden bekârların bekârlar yanında (İbn-i Hişam, 2006:II/161), bir kısmının tanıdıklarının ve akrabalarının evlerine yerleştirilmesiyle, diğer bir kısmı için de Medine'nin yerli halkının (Ensâr) onları ağırlayıp misafir etmesi şeklinde çözüme kavuşturulmuştur. İlerleyen süreçte ise boş arsaların muhacirlere ev yapılması amacıyla tahsis edilmesiyle bu problem çözülmüştür (İbn Sa'd, 2012:I/183;İbn-i Hişam, 2006:II/167-168). Bütün bunlara karşılık Abdullah b. Ubeyy b. Selûl gibi göç edenleri istemeyip, “*seni kim davet etti ise ona git ...*” diyerek bireysel tepki gösterenlerin yanında (Hamidullah, 2011:I/177;İbn-i Hişam, 2006:II/204), toplu olarak tepki gösteren ve Müslümanları Medine'den çıkarmak isteyenlerin de var olduğu Kur'ân'da ifade edilmektedir (“*Hem derler ki: Medine'ye bir dönelim; göreceksiniz aziz olan, zelil olanı oradan dışarı atacaktır...*” Münâfikûn, 63/8).

Göç edenlerin karşılaştıkları bir diğer sorun da uyum zorluğudur. Muhacirler Medine'nin iklimine ve suyuna alışamamalarından dolayı hastalanmış (Müslim, *Hac*, 240; Nesâî, *Ehbâs*, 4), memleket özlemi ile yanmış ve hatta bu özlemlerini şiirlere dökmüşlerdir. Hz. Peygamber de muhacirlerin bu yeni yerleşim yerini sevip bağlanmaları ve uyum sağlamaları için onlara dua etmiştir (Buhârî, *Menâkıbü'l-ensâr* 45;İbn-i Hişam, 2006:II/315;Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, 294). Hz. Peygamber bu meseleye köklü çözüm bulmak amacıyla eşleri, aileleri ve kabilelerinden ayrı olmaktan kaynaklanan yalnızlıklarını azaltma, mali sıkıntılarını hafifletme, motivasyonlarını artırma, müminler arasında uyum ve entegrasyonu kolaylaştırma vb. maksatlarla muhacirleri Medine'nin yerli insanları ile (Ensar) kardeş yapmıştır (İbn-i Hişam, 2006:II/176, 315;Hamidullah, 2011:180-181;Arslan, 2011:82-98). Kardeşliğin pekişmesi için ensar ve muhacir arasında evlilik yoluyla yakın akrabalıklar tesis edilmiştir (Buhârî, *Nikâh*, 7;Tirmizî, *Birr ve Sıla*, 22). Kardeşlik bağları kurulurken kişilik, yetenek ve duygu birliktelikleri göz önünde tutulmuş, muhacirlerin ensâra manevî rehberlikte bulunmaları da planlanmıştır (Numânî, 2014:195). Kurulan bu kardeşlikle insanlar arasındaki ortaklık zemini kan bağından, inanç bağına kaydırılmış, kabilecilik yerini ümmet anlayışına bırakmıştır (Apak, 2007:315-324;Arslan, 2012:120-134). Bütün bunlar, yeni göç edenlerin psikolojik olarak kendilerini yabancı, azınlık veya sığıntı hissetme riskine karşı bir çözüm olarak yorumlanabilse de; esasında din kardeşliği ve ümmet bilincine dayalı yeni bir toplum ve medeniyet inşasının temelleri atılmıştır.

Ekonomik sıkıntıların azaltılması için ensâr, mallarını ikiye bölüp yarısını muhacirlere bağışlamayı teklif etmiş (Buhârî, *Menâkıbü'l-ensâr*, 2), bunu kabul etmeyenlerle bağ ve bahçe işlerinin bakımını yapma karşılığında ortaklık tesis edilmiştir (Buhârî, *Menâkıbü'l-ensâr*, 2; Buhârî, *Hibe*, 35;Hamidullah, 2011:181). Bu durum, ziraatın nasıl yapılacağını bilmeyen muhacirlerde yaşam ve çalışma tarzlarının dönüşmesine neden olmuştur (Numânî, 2014:193-194;Hamidullah, 2011:182). Muhacirler arasında bağ bahçe işleriyle hiç meşgul olmadan, gelir gelmez ticarete başlayan ve zamanla bunu ilerletenler de olmuştur. Muhacirler, ticareti iyi bildiklerinden bazıları Medine çarşısında ticarete başlamış, dükkân açıp işletmiş (Buhârî, *Menâkıbü'l-Ensâr*, 2;Numânî, 2014:192) ve ilerleyen süreçte Hz. Peygamberin teşvikiyle yeni bir çarşı oluşturulmasıyla da Medine'deki ticarete hâkim olmuşlardır (İbn Mâce, *Ticaret*, 40).

İnsanların vatanlarını terk ederek yabancı ülkelere göç etmek zorunda kalmaları istenmeyen bir durum olsa da, günümüzde hâlâ karşılaşılan bir realite olmaya devam etmektedir. Bu çerçevede 2011 Arap Baharı ile başlayan ve Suriye'yi de etkileyen değişim rüzgârlarının iç savaşa dönüşmesiyle insanlar memleketlerini terk ederek göçmen durumuna düşmüşlerdir. Ülkemizdeki geçici barınma merkezleri içinde ve dışında kalan Suriyeli göçmenlerin sayısı 3 milyon 359.915 olarak belirtilse (http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, 02/12/2017) de, gayri resmi rakamların çok daha fazla olduğu ifade edilmektedir. İstanbul'da ise bu sayının 532. 832 olduğu remi olarak belirtilmektedir (http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, 02/12/2017).

Türk toplumunun bilinçaltı göç ve göçmen kültürüne yabancı değildir. Tarihi süreç içerisinde Kırım, Kafkas ve Balkanlardan yapılan göçleri toplumumuz pek çok kez yaşamış ve bu göçlerin akabinde pek çok problemle yüzleşmek zorunda kalmıştır (Saydam, 1997:190;Bice, 1991:50-65). Anadolu'nun 1914 yılındaki nüfusunun % 40'ını Osmanlı'nın çekilmek zorunda kaldığı topraklardan göç etmiş Türklerin ve Müslümanların oluşturduğu göz önüne alındığında (Bice, 1991:60) bu durum, 100 yıl öncesinde toplumun neredeyse yarısının göçmen olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde Cumhuriyet'in ilanından sonra da göçler devam etmiş, nüfus mübadeleleri ve son olarak 1989 yılında Bulgaristan'dan kitlesel göç hadisesi yaşanmıştır. Bu durum toplumun psikolojik olarak göçe ve gelen göçmenleri karşılamaya hazır bulunuşluğunu göstermektedir.

Bunun yanısıra tarihte yaşanmış ensar-muhacir kardeşliğinin asırlardır değişik vesilelerle bir model olarak topluma anlatılması da Türk toplumunun zihin dünyasında göçmenlere yönelik yapılması gerekenler konusunda bir fikir vermektedir. Konunun günümüzde okul kitaplarında, Kur'ân Kurslarında, hutbelerde

(Konuyla ilgili hutbeler için bkz. <http://www2.diyaret.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Raporlar/2016%20Din%20Hizmetleri%20Raporu.pdf> 11/11/2017), vaazlarda (Konuyla ilgili bkz. <http://www2.diyaret.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Raporlar/2016%20Din%20Hizmetleri%20Raporu.pdf>, 11/11/2017), konferans, panel ve sempozyum gibi örgün ve yaygın eğitim aktiviteleriyle sürekli canlı tutulması manevî açıdan da toplumun göç olgusuna ve göçmenlere yardıma hazır olması gerektiğini göstermektedir.

4. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Bu çalışma, göçe ve göçmenlere yönelik bilinç ve bilinçaltı olarak hazır olan ve dini özdeşimden dolayı toplumda daha duyarlı olacağı varsayılan cami cemaatinin, 2011 yılından itibaren iç savaşla birlikte ülkelerini terk edip Türkiye'ye sığınmak zorunda kalan Suriyeli göçmenlere yönelik algılarını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Araştırmayı sürekli cami cemaati ile sınırlandırmadaki amaç, ensar-muhacir kardeşliği modelinin benzerlerinin günümüz dindarları arasında pratik değerinin olup olmadığının ortaya konmasıdır.

5. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Araştırmada şu hipotezlerin test edilmesi amaçlanmıştır.

1. Yaşları büyük olan cami cemaatinin yaşları küçük olanlara göre göçmenlere yönelik sosyal mesafeleri daha yüksektir.
2. Eğitim düzeyi yüksek olan cami cemaatinin eğitim düzeyi düşük olanlara göre göçmenlere yönelik sosyal mesafeleri daha düşüktür.
3. Sosyo-ekonomik seviyesi düşük olan cami cemaatinin sosyo-ekonomik seviyesi yüksek olanlara göre göçmenlere yönelik sosyal mesafeleri daha yüksektir.
4. Hayatının çoğunu büyükşehirlerde geçiren cami cemaatinin hayatının çoğunu küçük yerleşim yerlerinde geçirenlere göre göçmenlere yönelik sosyal mesafeleri daha yüksektir.
5. Medenî durumu bekâr ve dul olan cami cemaatinin evlilere göre göçmenlere yönelik sosyal mesafeleri daha düşüktür.

6. YÖNTEM

6.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, Kasım 2015 – Mart 2016 arasında İstanbul'un Arnavutköy, Bahçelievler, Beylikdüzü, Avcılar, Fatih, Başakşehir, Eyüp ilçelerindeki merkezi camilere devam eden cami cemaatidir.

Araştırmanın örnekleme ise bu bölgelerde camilere devam eden cemaatten tesadüfi yöntemle seçilmiş 457 kişiden oluşmaktadır.

6.2. Araştırmanın Metodu ve Verilerin Analizi

Araştırmamızda anket metodu kullanılmış olmakla birlikte anketleri yüz yüze yaptığımızdan dolayı “mülakat ve gözlem” tekniklerinden de istifade edilmiştir. Cami cemaatinin Suriyeli göçmenlere yönelik algılarını ölçmek için ‘Sosyal Mesafe Ölçeği’ kullanılmıştır. Ölçeğin maddeleri şu şekildedir: Göçmenlerle evlilik yoluyla yakın akraba olmayı kabul etme, yakın arkadaş olmayı kabul etme, komşu olmayı kabul etme, iş yerinde arkadaş olmayı kabul etme, ülke vatandaşı olmalarını kabul etme, turist olarak bulunmalarını kabul etme, ülke sınırları içinde olmalarını kabul etmemedir. Burada görüldüğü gibi, kendine göre en olumlu maddeye ‘evet’ cevabını veren kişi, mantiken diğer tüm maddelere de ‘evet’ cevabını verecektir. Örneğin; bir kişi, bu gruptan biriyle evlenebileceği maddesine ‘evet’ demişse, aynı zamanda onu yakın bir arkadaş ve komşusu olarak da kabul edecektir. Ölçek, sosyal mesafeyi ortaya koyacak şekilde birden yediye doğru artan ilişki düzeylerine göre puanlama esasına dayanmaktadır. Ölçeğe göre en düşük sosyal mesafe puanı yüksek düzeyli bir yakınlık kabulüne işaret etmektedir (Bogardus, 1933:265-271). Uygulanan anket formlarından toplam 457 anket araştırmaya dâhil edilmiştir. Cami cemaatinin sosyal mesafe ölçeğinden aldıkları puanlar toplanmış ve uygulanan her bir anketten elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Kişisel Bilgi Toplama Mülakat Formu ve Sosyal Yakınlık Ölçeği’nden elde edilen verilerin analizi SPSS 20 istatistik (Statistical Package For Social Sciences) paket programı ile yapılmıştır.

Bilgilerin analizinde ve hipotezlerin test edilmesinde tek yönlü varyans analizi (ONE-WAY- ANOVA) ve Kruskal-Wallis H testi kullanılmıştır. Varyans analizi sonucunda puan ortalamaları arası farkın önemli bulunduğu durumlarda, hangi gruplar arasında farkın önemli olduğuna LSD testi ve Mann-Whitney U testi ile bakılmıştır. Test sonuçlarındaki anlamlılık düzeyi (en çok hata payı) 0.05 olarak alınmıştır. Anket uygulanan

cemaatin bir kısmı bazı sorulara cevap vermek istemediği için örnekleme ile ilgili toplam sayılar değişkenlik arz etmektedir. Ankete katılan cami cemaatinin teorik düzeydeki algılarını test etme amaçlı açık uçlu sorular sorulmuş ve göçmenlere yönelik duyarlılıkları tespit edilmeye çalışılmıştır.

7. BULGULAR VE YORUMLAR

7.1. Yaşa Göre Cami Cemaatinin Göçmenlere Bakışı

Tablo 1: Yaşa Göre Cami Cemaatinin Göçmenlere Bakışı İle İlgili İstatistiksel Sonuçlar

Yaş Grubu	N	%	Mesafe P. Ort.	Sd.	Sonuç
14-18	13	2.8	3.15	1.86	F=2.91 S.d=4/452 p=.021 p<0.05 Önemli
19-25	72	15.8	3.73	2.18	
26-39	178	38.9	4.30	2.14	
40-59	149	32.6	4.59	2.08	
60+	45	9.8	4.35	2.10	
TOPLAM	457	100.0	4.28	2.14	

Yaş gruplarına göre cami cemaatinin göçmenlere yönelik sosyal mesafe düzeyinin farklılaşıp farklılaşmadığını saptamaya yönelik yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda puan ortalamaları arasında önemli bir fark olduğu görülmüştür. Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için yapılan Mann-Whitney U testi sonuçlarına göre bu anlamlı farklılaşmanın 14-18 ve 19-25 yaş grubu ile 40-59 yaş grubu arasında olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre, “Yaşları büyük olan cami cemaatinin yaşları küçük olanlara göre göçmenlere yönelik sosyal mesafeleri daha yüksektir.” şeklinde kurulan hipotez doğrulanmıştır.

Elde edilen bu sonuç, cami cemaatinin yaşlarının artmasına paralel olarak sosyal mesafe puanlarının yaşları küçük olandan büyük olana doğru düzenli olarak arttığını -60 ve üzeri istisna edildiğinde- göstermektedir. Bununla birlikte yaşları küçük olanların göçmenlere yönelik bakışlarının daha olumlu olduğu, yaşın artmasına paralel olarak olumsuz bakışın arttığı, 40-59 yaş grubunun göçmenlere sosyal mesafesi en uzak olan grup olduğu görülmektedir. Yaşa göre cami cemaatinin göçmenlere yönelik en yakın sosyal mesafelerinin iş arkadaşı ve vatandaş olarak görme arasında olduğu anlaşılmaktadır.

14-18 yaş grubu, lise çağında gençler olup genellikle hayatın zorluklarından habersiz ve ekonomik olarak aileye bağımlı olan gruptur. Genel olarak yüksek öğrenim sürecinde olunan 19-25 yaş grubunda ise, eğitimden sonra da iş bulma ve evlenme kaygılarının baskın olduğu bir zaman dilimi olmasına karşılık sosyal mesafelerinin yine düşük olduğu görülmektedir. Sosyal mesafenin en yüksek olduğu 40-59 yaş dönemi ise, ideallerin yerini hayatın gerçeklerinin aldığı, çalışma hayatının etkin olduğu, eğitim çağında olan çocuklarının bulunduğu, çocuklarının gerek eğitimi ve iş bulması gerekse onları evlendirme kaygılarının olduğu dönemdir. Bunların yanında bu yaş grubunun mevcut ekonomik koşullar nedeniyle işini kaybetme veya gelir kaybı kaygısının göçmenlere yönelik sosyal mesafeyi artırdığı söylenebilir.

60 ve üzeri yaş grubunda ise, sosyal mesafenin düştüğü görülmektedir. Bu yaş grubunda sosyal mesafenin düşük olmasında pek çok faktör öne sürülebilir. Öncelikle ekonomik durumun önemli olduğu belirtilebilir. Nitekim yaş ile sosyo-ekonomik durum arasındaki ilişkiye bakıldığında 60 ve üzeri yaş grubunun (n=45) genel olarak sosyoekonomik olarak kendilerini orta düzeyde belirttikleri (n=36), ortanın altı (4 kişi) ve fakir (1 kişi) bulunmakla birlikte ortanın üstü ve zengin olanlarında var olduğu görülmektedir. Dolayısıyla ekonomik olarak kimseye muhtaç olmama ve işini kaybetme tehlikesinin çok az olması da bakış açılarını olumlu yönde etkileyen birer faktör olarak değerlendirilebilir. Buna ilaveten yaşları gereği emekli olmuş, emeklilik hakkını kazanmış olmanın rahatlığı veya olmaya yakın bir grup olması da bir diğer olumlu faktör olarak söylenebilir.

Diğer taraftan 60-84 yaş aralığında olan bu yaş grubunun yaşlarının artmasına paralel olarak yakınlarından veya arkadaşlarından bazılarının vefat etmesinin onlardaki ölüm kaygılarını artırmış olması mümkündür. Nitekim Karaca, yetişkin ve yaşlıların ölümü düşünmeye daha meyilli olduklarını ve özellikle yaşlılarda ölümü düşünmeyenlerin bulunmadığını belirtmektedir (Karaca, 2000:305-306). Dolayısıyla bu yaş grubu dünyadan daha çok kendini ahirete yakın hissedebilir ve göçmenlere yönelik yapacakları yardımları Allah rızasını kazanmaya bir vesile olarak görebilirler. Bu durum 60 ve üzeri yaş grubunda sosyal mesafenin düşmesinin bir diğer nedeni olarak belirtilebilir.

Yaş değişkenine göre yapılan çalışmalarda elde edilen sonuçlar farklılıklar göstermektedir. Örneğin toplumsal kutuplaşmanın siyasi, etnik ve mezhepsel temellerde değerlendirildiği Bilgiç ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmada sosyal mesafenin kişilerin yaşları yükseldikçe azaldığı, az da olsa yaşın sosyal mesafeyi azaltmada

etkili olduğu sonucuna varılmıştır (Bilgiç, M.S.;Koydemir, F.S.&Akyürek, S., 2014:163-205). Avcı çalışmasında, etnik kimlikleri Kürt olanların yaş değişkenine göre toplumsal uzaklık ölçeği puan ortalamalarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği, 18-25 ve 26-35 yaş grubunda olan bireylerin 51 yaş ve üzeri olan gruba oranla toplumsal uzaklık ölçeği puan ortalamasının daha yüksek ortalamaya sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır (Avcı, 2013:151-170). Türkiye’de seküler kesimin dini gruplara yönelik algılarının araştırıldığı bir çalışmada ise genç yaşa sahip olanların, yaşlılara oranla daha hoşgörülü olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Özel, 2014:7-27).

Avrupa’da da göçmenlere yönelik benzeri bakış açılarının olduğu görülmektedir. Örneğin Canatan’ın yaptığı çalışmada Avrupa toplumlarının da göçmenlere olumsuz yaklaştıkları ve kendi ülkelerine yerleşme şansı tanımayanların genelde orta yaş grubu (31-45) olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Canatan, 2013:317-332). Canatan’ın yine Avrupa’nın 13 ülkesinde toplumların göç algıları ile ilgili yaptığı bir diğer çalışmada, kişilerin yaşları yükseldikçe hem yabancıların sayısını fazla bulanların, hem de yabancı komşu edinmek istemeyenlerin oranının yükseldiği, yabancılara yönelik olumsuz tutumların daha çok kendini korumasız hisseden yaşlı kesimlerde görüldüğü belirtmektedir (Canatan, 2008:220-240).

7.2. Eğitim Durumuna Göre Cami Cemaatinin Göçmenlere Bakışı

Tablo 2: Eğitim Durumuna Göre Cami Cemaatinin Göçmenlere Bakışı İle İlgili İstatistiksel Sonuçlar

Eğitim Durumu	N	%	Mesafe P. Ort.	Sd.	Sonuç
1. İlkokul mezunu	99	21.8	4.32	2.23	F=4.07 S.d=6/448 p=.001 p<0.05 Önemli
2. Ortaokul mezunu	57	12.5	4.98	2.01	
3. Lise mezunu	147	32.3	4.59	2.06	
4. Lise öğrenci	21	4.6	3.14	1.87	
5. Üniversite öğrencisi	13	2.9	3.38	1.98	
6. Lisans mezunu	102	22.4	3.77	2.12	
7. Yüksek lisans mezunu	16	3.5	4.06	1.98	
TOPLAM	455	100.0	4.28	2.14	

Eğitim durumuna göre cami cemaatinin göçmenlere bakış açılarının farklılaşıp farklılaşmadığını saptamaya yönelik yapılan Kruskal-Wallis H testi sonucunda, eğitim durumuna göre dindarların sosyal mesafe puanları arasında önemli bir fark görülmüştür. Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için yapılan Mann-Whitney U testi sonuçlarına göre bu anlamlı farklılaşmanın lisans mezunları ile lise ve ortaokul mezunları arasında, lise mezunları ile lise ve üniversite öğrencileri arasında, ortaokul mezunları ile lise ve üniversite öğrencileri arasında ve ilkökul mezunları ile lise öğrencileri arasında olduğu görülmektedir.

Bu sonuca göre, “Eğitim düzeyi yüksek olan cami cemaatinin eğitim düzeyi düşük olanlara göre göçmenlere yönelik sosyal mesafeleri daha düşüktür.” şeklinde kurulan hipotez doğrulanmıştır. Eğitim durumuna göre cami cemaatinin göçmenlere yönelik en yakın sosyal mesafelerinin iş arkadaşı ve vatandaşı olarak görme arasında olduğu söylenebilir.

Esasında eğitim, insanî ilişkilerin, toplumsal paylaşma ve birlikte yaşama tecrübesinin kazandırıldığı, yeni bilgi ve becerilerin öğretildiği ve yeni bakış açılarının kazandırıldığı bir süreçtir. Aynı zamanda o, kişide özgüveni artırıcı bir durum olarak da kendini gösterdiği gibi (Gürbüz ve Karabulut, 2008:37-60), kazandırdığı tecrübe ile insanı empati yapmaya iter ve olaylara daha geniş açıdan bakmasını sağlar. Eğitim, insanların özellikle gençlerin tutumlarını daha kolay değiştirebilme özelliğine sahiptir. Nitekim Oban ve Küçük’ün lise öğrencilerinde şizofreniye yönelik bilgilendirme eğitiminin sosyal mesafe ve tutuma etkisini belirlemek amacıyla 60 öğrenci ile yaptığı çalışmada bilgilendirme eğitim programının, öğrencilerin şizofreniye yönelik olumsuz tutumları ve sosyal mesafeyi azalttığı görülmüştür (Oban ve Küçük, 2012:35-41).

Eğitim düzeyine göre lise öğrencisi olanların, göçmenlere yönelik en düşük sosyal mesafeye sahip olduğu görülmüştür. Öncelikle bu eğitim grubunda sayı az (21 kişi) olduğundan genelleme yapmak pek sağlıklı olmayabilir. Öte yandan lise öğrenciliği, kendilerinden beklenenler dışında geçim, evlenme, iş vb. kaygıların olmadığı bir yaş dönemidir. Dolayısıyla bu durum, bu yaşlarda hayatın zorluklarını bilemeden kaynaklanmış olabileceği gibi aşırı dini idealizmden de kaynaklanmış olabilir.

Eğitim seviyesine göre göçmenlere yönelik en yüksek sosyal mesafeye sahip olanların ortaokul mezunları olduğu görülmektedir. Bu durumun pek çok nedeni olabilir. Öncelikle ortaokul mezunları, kendilerinin düşük eğitime sahip olmaları dolayısıyla gelen göçmenlerin kendileri için alternatif olma ihtimaline karşı işlerini kaybetme kaygısı yaşayabilirler. Öte yandan ortaokul mezunu olan bu grubun genel olarak 40-59 yaş grubunda (n=57, 39 kişi) olduğu görülmektedir. Bu yaş grubunun çalışma hayatında aktif olduğuna ve eğitim çağında olan çocukları bulunduğu yukarıda temas edilmişti. Kendi işleri ile ilgili kaygıların yanında çocuklarının iş

bulma kaygıları da göçmenlere bakışı olumsuz etkilemiş olabilir. Diğer taraftan ortaokul mezunu olan bu grubun ekonomik olarak iyi durumda olmadıkları görülmektedir. Eğitim durumu sosyo-ekonomik ilişki durumuna bakıldığında büyük çoğunluğu orta olmakla birlikte ortanın altı olarak belirtenlerin de olduğu görülmektedir. Dolayısıyla ekonomik durumun iyi olmaması da göçmenlere bakışını etkilemiş olabilir.

Lisans ve yüksek lisans mezunları olaya daha reel bakıp, göçmenlerin işgücü piyasasına dâhil edilerek milli ekonomiye katkı sağlama yönünden değerlendirmiş olabilirler. Aynı şekilde belli alanlarda uzmanlaşmış, eğitim görmüş göçmenlerin üniversite ve enstitülerde istihdam edilmesiyle Türkiye'nin göçmenlerin beyin göçünü etkili kullanabilmesi açısından değerlendirmiş olmaları da mümkündür.

Konuyla ilgili yapılan diğer çalışmalarda elde edilen sonuçlar farklılık göstermektedir. Bilgiç ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmada, etnik ve dini kimliklere yönelik sosyal mesafenin kişilerin öğrenim düzeyinin yükselmesinin az da olsa sosyal mesafeyi azaltan etki gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır (Bilgiç, M. S.;Koydemir, F.S.&Akyürek, S., 2014:163-205). Avcı çalışmasında, etnik kimliği Türk olanlardan okur-yazar olmayanlar ile lise mezunu olan bireylerin üniversite mezunlarına oranla toplumsal uzaklık ölçeği puan ortalamalarının daha düşük olduğu; etnik kimliği Kürt olanların ise okur-yazar olmayanların diğerlerine oranla toplumsal uzaklık ölçeği puan ortalamasının daha düşük ortalamaya sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Avcı, 2013:151-170).

Diğer toplumların göçmenlere yönelik bakış açılarıyla ilgili elde edilen veriler sonuçlarımızla paralellik göstermektedir. Canatan, Avrupa'nın 13 ülkesinde toplumların göç algıları ile ilgili yaptığı çalışmada ortaöğretim mezunu olanların göçmenlere daha olumsuz yaklaştıklarını belirtmektedir (Canatan, 2013:317-332). Aynı şekilde Canatan'ın yaptığı bir diğer çalışmada da, eğitim düzeyi düşük olanların yabancı komşu edinmek istemedikleri, eğitim düzeyi yükseldikçe yabancı komşu istemeyen kişilerin oranının azaldığını belirtmektedir (Canatan, 2008:220-240).

Eğitim, ev sahibi toplumun bakış açılarını etkilediği gibi, göçmenlerin ev sahibi olan toplumlara bakış açılarını da etkilemektedir. Örneğin Canatan'ın 13-18 yaş öğrencilere yönelik yaptığı çalışmada, eğitimin sosyal mesafeyi etkilediği, eğitim yükseldikçe Hollandalılara yönelik sosyal mesafenin azaldığını belirtmekte ve bunu da eğitimin bireyi kendine olan güveni artırmasına bağlamaktadır (Canatan, 2006:123-150). Benzer şekilde Göker ve Meşe'nin çalışmasında da eğitim düzeyi arttıkça göçmenlerin ev sahibi kültürün temsilcilerini (İtalyanlar) tanıma düzeyinin arttığını ve onlara yönelik olumsuz düşüncelerinin değiştiğini belirtmektedirler (Göker ve Meşe, 2011:65-82).

7.3. Sosyo-ekonomik Duruma Göre Cami Cemaatinin Göçmenlere Bakışı

Tablo-3: Sosyo-ekonomik Duruma Göre Cami Cemaatinin Göçmenlere Bakışı İle İlgili İstatistiksel Sonuçlar

Sosyo-ekonomik Durum	N	%	Mesafe P. Ort.	Sd.	Sonuç
1. Zengin	16	3.5	4.12	2.36	F=.063 S.d=4/451 p=.993 p>0.05 Önemsiz
2. Ortanın üstü	62	13.6	4.37	2.09	
3. Orta	319	70.0	4.27	2.14	
4. Ortanın altı	50	11.0	4.28	2.17	
5. Fakir	9	2.0	4.11	2.31	
TOPLAM	456	100.0	4.28	2.14	

Sosyo-ekonomik duruma göre cami cemaatinin göçmenlere yönelik bakış açılarının farklılaşıp farklılaşmadığını saptamaya yönelik yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel düzeyde önemli olmadığı görülmüştür. Sosyo-ekonomik duruma göre, kendilerini ortanın üstü olarak belirten dindarların göçmenlere yönelik sosyal mesafe düzeyi puan ortalamasının (X=4.37) diğer sosyo-ekonomik grupların puan ortalamalarından daha yüksek olmasına karşılık istatistiksel analiz sonucunda farkın anlamlı olmadığı görülmüştür. Bu sonuca göre, "*Sosyo-ekonomik seviyesi düşük olan cami cemaatinin sosyo-ekonomik seviyesi yüksek olanlara göre göçmenlere yönelik sosyal mesafeleri daha yüksektir.*" şeklinde kurulan hipotez doğrulanmamıştır. Sosyo-ekonomik duruma göre cami cemaatinin göçmenlere yönelik en yakın sosyal mesafelerinin ancak *iş arkadaşı ve ülkede vatandaş olarak görme arasında* olduğu görülmektedir.

Bu hipotezin oluşturulmasında ev sahibi konumundaki kişilerle yapılan görüşmelerden çıkan sonuçlar ile konuyla ilgili yapılan diğer çalışmalardan elde edilen verilerden yararlanılmıştır (Apak, 2014:53-70;Çayır, 2012:5-16;Akkaş, 2015:92-114). Çalışma öncesinde özellikle iş sektöründen görüştüğümüz insanlar, 100-150 liraya yapılan işi Suriyeli göçmenlerin 40-50 liraya yaptıklarından şikâyet etmiş ve bu yüzden göçmenleri istemediklerini belirtmişlerdir. Aynı şekilde göçmenlerin gelmesi sonrasında ev satın almanın daha zorlaştığı,

kiralının yaklaşık % 15-25 arası arttığı, devletin kendi vatandaşı yerine göçmenleri önceleyen tavırlarının toplumda hoşnutsuzluk yarattığı ve göçmenlerin artık yük oluşturmaya başladığı ifade edilmiştir. Konuyla ilgili Cengiz (Cengiz, :101-122), Tunç (Tunç, 2015:29-63), Boyraz (Boyraz, 2015:35-58), Özmen (Özmen, 2013:199-216) ve Çayır'ın (Çayır, 2012:5-1) çalışmaları incelendiğinde ev sahibi toplumun kentsel mekânlarını ve işlerini kaybedeceklerini düşünüp kendilerini güvensiz hissettikleri ve gelir kaybı kaygısı yaşadıklarından dolayı göçmenlere mesafe koydukları belirtilmektedir.

Öte yandan bu durum, Suriyeli göçmenlerin tavırlarından da kaynaklanmış olabilir. Bilindiği üzere ev sahibi toplumun savaştan kaçan Suriyeli göçmenlerden ilk tanıdıkları genellikle maddi durumu iyi olanlardı. Bu göçmenler savaştan kaçmış olmalarına karşılık lüks semtlerde ve sitelerde oturuyor, lüks otomobiller kullanıyor, ya alışveriş merkezlerinde ya da sahillerdeki otellerde vakit geçiriyorlardı. Hâlihazırda bu durum ev sahibi toplumun arkadan gelen fakir göçmenleri ilk planda algılayamamalarına veya zengin göçmenlerin lüks içerisinde yaşarken *-din kardeşi ve yurttaşı-* fakir göçmenlere sahip çıkmamaları, ev sahibi toplumun tepkisine de sebep olmuş olabilir.

Bütün bunlar ev sahibi toplumun olaylara daha çok ekonomi eksenli baktığını ve *din kardeşi* olmanın sosyal mesafeyi azaltmada yeterli olmadığını göstermektedir. Toplumsal intibak sorunları her dönemde sorun teşkil etmiş, ev sahibi toplumun göçmenlere bakışı her daim olumlu ol(a)mamıştır. Örneğin Hz. Peygamberin ve ashabının hicretinde de bazılarının durumu kabullenmekte zorluk çektiği hatta kimisinin olumsuz tavır gösterdiği bilinmektedir (Köksal, 2002:13-14). Yine kendi tarihimizde de şu anda yaşanan zorlukların benzerleri ile karşılaşmış, yerli ahali ve göçmenler arasında çatışmalar vuku bulmuştur. Geçimlerini sağlayabilmek için düşük ücretle çalışan göçmenler aynı işi yapanlar tarafından engellenmiş, evleri tahrip edilmiş, tarlaları yakılmış vb. olumsuz olaylar yaşanmıştır. Ekonomik rekabetten kaynaklanan ev sahibi toplumun gelen göçmenleri kabullenmedeki zorluğunun yanısıra, göçmenlerin asayiş ihlalleri, cinayet ve hırsızlık gibi durumlar yanında sosyal ve ahlâkî olumsuzlukları da yerli halkın göçmenlere bakışını değiştirmiştir (Saydam, 1997:190-196).

7.4. En Uzun Süre Yaşanılan Yere Göre Cami Cemaatinin Göçmenlere Bakışı

Tablo-4: En Uzun Süre Yaşanılan Yere Göre Cami Cemaatinin Göçmenlere Bakışı İle İlgili İstatistiksel Sonuçlar

En Uzun Süre Yaşanılan Yer	N	%	Mesafe P. Ort.	Sd.	Sonuç
1. Köy	25	5.5	3.88	2.00	F=3.44 S.d=3/453 p=.017 p<0.05 Önemli
2. İlçe	29	6.3	3.20	2.22	
3. Şehir	83	18.2	4.60	1.93	
4. Büyükşehir	320	70.0	4.32	2.16	
TOPLAM	457	100.0	4.28	2.14	

En uzun süre yaşanılan yere göre cami cemaatinin göçmenlere yönelik sosyal mesafe düzeyinin farklılaşp farklılaşmadığını saptamaya yönelik yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda puan ortalamaları arasında farkın önemli olduğu görülmüştür. Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için yapılan Mann-Whitney U testi sonuçlarına göre bu anlamlı farklılaşmanın ilçe ile şehir ve büyükşehir arasında olduğu görülmektedir. Elde edilen bu sonuç, "*Hayatının çoğunu büyükşehirlerde geçiren cami cemaatinin hayatının çoğunu küçük yerleşim yerlerinde geçirenlere göre göçmenlere yönelik sosyal mesafeleri daha yüksektir.*" şeklinde kurulan hipotezi doğrulamıştır. En uzun süre yaşanılan yere göre cami cemaatinin göçmenlere yönelik en yakın sosyal mesafelerinin *komşu ve iş arkadaşı olarak görme arasında* olduğu görülmektedir.

Bilindiği gibi tercihi dışında bir aile ve sosyo kültürel ortamda yetişen insan, kendisini çevreleyen gerek coğrafi gerekse sosyal ve ekonomik koşullardan kaynaklanan bir yaşamla mücadele etmek zorundadır. Ortaklaşa bir hayatın ve yüz yüze ilişkilerin hâkim olduğu küçük yerleşim yerlerinde insanlar arası ilişkiler daha yakın, ahlâkî ve dinî değerler daha etkilidir. İç içe yaşanılan bu hayat tarzı, insanların ortak değer ve davranışlarını daha sıklıkla paylaşmalarını sağlamakta, yaygın olan inanç ve uygulamalar gündelik hayatın normal akışı içinde toplumun fertleri tarafından alışkanlık tarzında ve olağan bir şekilde benimsenebilmektedir. Koruyucu ve kollayıcı aile ve akrabalık sisteminin çözüldüğü, insanlar arası ilişkilere resmîliğin hâkim olduğu modern kent hayatında ise, geleneksel kontrolün etkisini yitirmeye başlamasıyla insanlar bireyselleşmekte ve çıkar gözetme duygusu geleneksel değer yargılarının önüne geçebilmektedir (Çelik, 2006:81-111;Yörükoğlu, 2007:213). Aynı zamanda bu durum insanları birbirine yabancılaştırarak ahlâkî kontrolü zorlaştırmaktadır (Özyurt, 2007:111-126). Kaynağını içinde yaşanılan aile ve toplumdan alan ve bireyin davranışlarının şekillenmesinde içinde yaşadığı çevrenin önemli bir pay sahibi olduğu geleneksel dindarlıkla (Kayıklık, 2006:157-174) çok farklı sosyal çevrelerden gelen, farklı dünya görüşleri ve yaşama tarzları olan, akılcı,

bireyselleşmiş ve özel hayatın belli alanlarına çekilmiş kentsel dindarlık arasında farklılıklar olabilmektedir (Çelik, 2006:81-111). İçinde yetişilen ortam bireylerin olaylara bakışını etkilemektedir.

En uzun süre yaşanan yerleşim yerine göre şehir ve büyükşehirde yaşayan cami cemaatinin göçmenlere yönelik bakış açısının daha olumsuz olduğu görülmektedir. Değişik dini ve etnik grupların bir arada yaşadığı İstanbul'da kentsel yaşamın sorunlarının ön planda olması olağan karşılanabilir. İstanbul'da yaşamının maddî bedeli yüksek olduğu için insanların geçim sorunlarıyla yüzleşmesi, başkalarına bakışlarını da etkileyecektir. Bu sorunlar da geçim kaygısı, iş bulamama ya da işsiz kalma, çocukların eğitimi, gelecek kaygısı vb. kaygıları artırabilir. Dolayısıyla bu sonuç, şehir veya büyükşehirde kalmanın ekonomik zorluklarının bir neticesi olabilir. Nitekim yaşam yerinin ekonomik kaygı ile ilişkili olduğundan hareketle yapılan çalışmalarda bunu destekleyici sonuçlara ulaşılmıştır. Cengiz, ev sahibi toplumun işsizlikten, iş bulmanın zorluklarından ve işçi ücretlerindeki düşüşlerden şikâyet ettiklerini belirtmektedir (Cengiz, 2015:101-122). Kahya ve Gül'ün çalışmalarında da benzeri kaygıların olduğu görülmektedir (Kahya ve Gül, 2013:141-157).

Diğer taraftan bu durum küçük yerleşim yerlerinde yakın ilişkilerden kaynaklanan yardımlaşmayla kolaylaşan yaşam koşullarının, göçmenlerin gelmesiyle çok fazla etkilenmeyeceği algısına dayanmış olabileceği gibi, büyükşehirde yaşamamaktan kaynaklanan sorunlarla yüzleşmemenin bir neticesi de olabilir. Her ne kadar çalışma İstanbul'da yapılmış olsa da katılımcıların ülkenin değişik bölgelerinden gelmiş olmaları mümkündür. Dolayısıyla büyükşehirde var olan konut, kira, trafik ve dinlenme alanı problemleri gibi sorunları bilmeme veya sıkıntıları kısa süreli hissetme, onların bakış açısını daha az etkilemiş olabilir.

Şehir ve büyükşehirde yaşamının ekonomik zorlukları yanında sosyal ve kültürel farklılıkların getireceği uyum zorluklarını da dikkate almak gerekir. Bu durum göçmenlerin şehrin kültürüne ne ölçüde uyum göstereceği sorusu yanında şehrin yerlilerinin de göçmenleri ne ölçüde kabul edeceği konusunu gündeme getirmektedir. Esasında bu durum Bilgin'in ortaya koyduğu "*toplumun gelenleri hangi ölçü ve şartlarda benimsemeye hazır olduğu ...*" (Ayrıntılar için bkz.:Bilgin, 2003:35-41) sorusunun dindar olduğunu belirtenler için de önemli olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde Abay'ın şehirlileşme ile ilgili olarak belirttiği "*şehrin yerlilerinin göçmenlere şehrin kültürünü aktarmayıpına ...*" (Abay, 2004:289-298) ilave olarak bizim şehirlilerimizin şehir kültürüne ne kadar adapte olabildiklerinin yanında onları kabullenmek istememesini de dikkate almak gerekir. Konuyla ilgili yapılan diğer çalışmalarda elde edilen sonuçlar benzerlik göstermektedir. Örneğin Cengiz, Suriyeli göçmenlerin kültürel olarak farklı olduğundan hareketle yemek, yaşam tarzı ve tüketim alışkanlıkları gibi durumların yerel halkı rahatsız ettiğini belirtmektedir (Cengiz, 2015:101-122). Aynı şekilde Tunç da göç alan toplumların mültecilere kültürel mesafe koyduklarını, ev sahibi toplumun göçmenleri suç ve hastalıkların nedeni olarak gördüklerini belirtmektedir (Tunç, 2015:29-63). Ev sahibi toplumun göçmenleri şehir kültürüne uygun görmemeleri sosyal mesafeyi artırıcı bir etken olarak görülebilir.

Avcı çalışmasında, etnik kimliği Türk olup Manisa il merkezinde yaşayanların ilçelerde yaşayanlara oranla toplumsal uzaklık ölçeği puan ortalamalarının daha yüksek olduğunu, bunun aksine etnik kimlikleri Kürt olup Manisa merkezde yaşayanların ilçelerde yaşayanlara oranla toplumsal uzaklık ölçeği puan ortalamasının daha düşük ortalamaya sahip olduğunu sonucuna ulaşmıştır (Avcı, 2013:151-170). Apak da, kamp dışında kalan göçmenlerin % 54,5'inin akrabalarının bulunduğunu belirtmesine rağmen, yerel halktan göçmenlere olumsuz bakışlarının bulunduğunu, onları dilencilikle ve bölgeye her türlü kötülüğü getirmekle suçlandıklarını, gelen göçmenlerin ırkçılık ve ayrımcılıkla karşılaştıklarını belirtmektedir (Apak, 2014:53-70).

Ev sahibi toplumun göçmenlere bakış açısının ülkemize has olmadığı, yurtdışında yapılan çalışmalarda da benzer sonuçların elde edildiği görülmektedir. Canatan'ın yaptığı çalışmada, yabancı karşıtlığının kısmen şehirleşme ve yerleşim yeri gibi topografik etkenler tarafından da belirlendiği ve yabancı komşu kabul etme durumunun şehirleşme azaldıkça arttığını belirtilmektedir (Canatan, 2008:220-240). Aksoy'da, yurtdışında orta öğretim ve lise öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada, katılımcıların % 63,5'inin etnik kimliğinden dolayı farklı bir uygulama ile karşılaştıklarını, ev sahibi toplumlar tarafından "suçlu gençler" olarak tanımlandıklarını, resmi daire, okul ve sokakta dışlandıklarını belirtmektedir (Aksoy, 2010:7-38). Çetintaş da göçmenlerin ev sahibi toplum tarafından dinî, kültürel, siyasal ve ekonomik alanlarda dışlanma ve ötekileştirilmeye maruz kaldıklarını belirtmektedir (Çetintaş, 2011:57-87). İsveç'teki Türkiyeli göçmenler üzerine gerçekleştirdiği çalışmada Korkmaz da benzeri sonuçlara ulaşmıştır (Korkmaz, 2011:233-268).

7.5. Medenî Duruma Göre Cami Cemaatinin Göçmenlere Bakışı

Tablo-5: Medenî Duruma Göre Cami Cemaatinin Göçmenlere Bakışı İle İlgili İstatistiksel Sonuçlar

Medenî Durum	N	%	Mesafe P. Ort.	Sd.	Sonuç
1. Bekâr	128	28.1	3.97	2.19	F=1.20
2. Nişanlı	10	2.2	4.60	1.77	S.d=3/452
3. Evli	296	64.9	4.38	2.11	p=.308
4. Dul	22	4.8	4.45	2.32	p>0.05
TOPLAM	456	100.0	4.27	2.14	Önemsiz

Tablo- 5’de görüldüğü üzere medenî durumlarına göre araştırmaya katılanların % 64.9’unun (n=296) evli, % 28.1’inin (n=128) bekâr, % 4.8’inin (n=22) dul, % 2.2’sinin ise (n=10) nişanlı olduğu görülmektedir.

Medenî duruma göre cami cemaatinin göçmenlere bakış açılarının farklılaşıp farklılaşmadığını saptamaya yönelik yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel düzeyde önemli olmadığı görülmüştür. Medenî duruma göre, kendileri nişanlı olarak tanımlayan cami cemaatinin göçmenlere yönelik sosyal mesafe düzeyi puan ortalamasının (X=4.60) diğerlerinin puan ortalamalarından daha yüksek olmasına karşılık istatistiksel analiz sonucunda farkın anlamlı olmadığı görülmüştür. Bu sonuç, “Medenî durumu bekâr ve dul olan cami cemaatinin evlilere göre göçmenlere yönelik sosyal mesafeleri daha düşüktür.” şeklinde kurulan hipotezi doğrulamamıştır. Medenî duruma göre cami cemaatinin göçmenlere yönelik en yakın sosyal mesafelerinin *komşu ve iş arkadaşı olarak görme arasında* olduğu görülmektedir.

Bu hipotezin oluşturulmasında cami cemaatinin düşünce dünyasında var olan ensar muhacir kardeşliğinin pekişmesinde kurulan akrabalıkların (Buhârî, Nikâh, 7;Tirmizî, Birr ve Sıla, 22) bir benzerinin olabileceği düşüncesi yanında, Apak’ın da çalışmasında belirttiği gibi göçmenlerin gerek Türk vatandaşlığı edinme gerekse daha rahat bir hayata kavuşabilme ümidiyle çocuklarını yerel halktan birileriyle evlendirmek isteyebilecekleri varsayımından hareket edilmiştir (Apak, 2014:53-70). Suriye’den gelen göçmenlerin ilk dönemlerde misafir olarak kabul edilmesi ve geri döneceklerinin düşünülmesi evlilik düşüncelerinin oluşmamasında etkin olmuş olsa da çalışmanın yapıldığı zaman dilimi yeni olduğundan bu düşüncenin gelenlerle evlenme düşüncesine dönüşmüş olabileceği şeklinde değerlendirilmiş ancak İstanbul genelinde ev sahibi toplumun buna pek sıcak bakmadığı görülmüştür.

Öte yandan çocuk sahibi olma sorumluluğu insanı, aile ve evlilik ile ilgili daha dengeli ve uyumlu evlilik gerçekleştirme arayışlarına itebilir ya da kendisinin veya tanıdıklarının yaşadıkları problemleri çocuklarının yaşamaması için daha dikkatli davranmaya yöneltebilir. Bunun yanında özellikle kız çocukları olan ebeveynlerin sıkça duyulan kuma getirme düşüncelerine yönelik bakış açılarının etkisiyle göçmenlerle evliliğe olumsuz bakmaya yöneltmiş de olabilir. Nitekim Cengiz (Cengiz, 2015:101-122) ve Apak’ın (Apak, 2014:53-70) yaptığı çalışmada kadınların, eşlerinin ikinci kez evlenmesinden ve gayrimeşru ilişkilerin artmasından endişe duydukları belirtilmektedir. Boyraz, fuhuş olaylarında çok büyük artışların olduğunu belirtirken (Boyraz, 2015:35-58), Tunç da Suriyeli gelinlerden kaynaklı boşanmaların arttığını belirtmektedir (Tunç, 2015:29-63). Aynı şekilde çalışmayı yaparken görüşülen insanlar İstanbul’da göçmen kaynaklı fuhşun yaygınlaştığını ve buna tedbir alınması gerektiğini belirtmişlerdir.

Çalışmada, şimdiye kadar bahsedilenler kadar belirleyici olmasa da cami cemaatinin bakış açısını yansıtmaya bakımından önemli gördüğümüz bazı bulgular da bulunmaktadır. Son olarak bunlara değinmek istiyoruz.

7.6. Savaş Ortamında Ülkelerine Geri Gönderilmeleri Hakkındaki Kanaatleri

Göçmenler savaş ortamında ülkelerine geri dönmeliler mi? sorusuna katılımcıların % 12.5’i (n=57) evet, % 87.5’i (n=398) hayır şeklinde cevap vermişlerdir.

Savaş ortamında olmasına rağmen geri dönsünler diyenlerin nedenlerine bakıldığında onların bu olaya dini ve milliyetçi açıdan baktıkları görülmektedir. Katılımcılar, savaş ortamında bile olsa insanın toprağını, ülkesini terk etmemesi gerektiğini, özellikle eli silah tutan genç erkeklerin geri dönüp ülkeleri için savaşmalarını, kadın, çocuk, sakat ve gidemeyecek durumda olanların kalabileceklerini belirttikleri görülmektedir.

Bu bakış açısında olanların olaya savaştan kaçılmasının büyük günah olduğu düşüncesi yanında vatan savunmasına milliyetçi bakış açısıyla da yaklaşmış olmaları mümkündür. Onların bu tutumları tarihte Nene Hatun’un Erzurum’daki direnişi yanında milli mücadelede kadınların da mücadele etmelerinin düşünce dünyamızdaki etkilerinin birer yansıması olarak okunabilir.

7.7. Suriyeli Göçmenlerin Kamp veya Şehirlerde Yaşamalarına Bakışları

Göçmenler kamplarda mı kalmalı? yoksa şehirlerde yaşayabilmeli mi? sorusuna katılımcıların % 61.5'i (n=270) göçmenlerin kamplarda, % 38.5'i (n=169) ise şehirlerde de yaşayabileceklerini belirtmişlerdir.

Ev sahibi toplumun yarısından fazlası göçmenlerin kamplarda kalmaları gerektiğini belirtmişlerdir. Bunun bir nedeni ev sahibi toplumun göçmenlerin savaştan sonra geri dönmelerini istedikleri için göçmenlerin bir düzen kurmasını, şehir hayatına entegre olmalarını istememesi olabilir. Göçmenlerin şehirde yaşamalarına olumsuz bakanlar, onların şehir kültüründe yaşamaya alışkın olmadıkları, etraflarını rahatsız ettikleri ve suçla bulaştıklarından hareketle kamplarda kalmaları gerektiğini belirtmişlerdir. İstanbul gibi metropol bir şehrin konut, trafik, çocuk parkı, otopark ve dinlenme alanları gibi çözümlenememiş bir çok sıkıntılı üzerine eklenen göçmen nüfusu var olan problemlere ilave yükler getirmektedir. Toplum, gün içinde karşılaştığı bu sıkıntılar nedeniyle göçmenlere daha fazla tepki gösterebilir ve bu sosyal mesafeyi daha da artırabilir. Bu durum, ortak kullanım alanlarının azlığı dolayısıyla toplumun göçmenlerin, çeşitli sosyal alanlara girmelerini istemediğini, onların kendi alanlarında kalmaları gerektiği düşüncesini vermiş olabilir. Ünal da çalışmasında yerel halkın göçmenlere yönelik endişelerinin olduğunu, onların kamplarda toplanması gerektiği düşüncesinde olduklarını belirtmektedir (Ünal, 2014:65-89).

7.8. Savaştan Sonra Ülkelerine Geri Dönmeleri Hakkındaki Kanaatleri

Suriyeli göçmenler savaş bittikten sonra ülkelerine geri dönmeliler mi? sorusuna katılımcıların % 80.9'u evet (n=369), % 19.1'i ise (n=87) kendi isteklerine bırakılması gerektiğini belirtmişlerdir. Geri dönmelerinin kendi tercihlerine bırakılması gerektiğini belirtenler, Suriye'nin tahrip edilmesinden dolayı gidecek bir yerleri olmadığından hareketle onların kalmaları gerektiğini ifade etmişlerdir. Diğer taraftan geri dönmelerini isteyenler göçmenlerin tanıdık, akraba ve kendi halkları ile birlikte olmalarının onları daha fazla mutlu edeceklerini düşündükleri için geri dönmelerini istediklerini belirtmişlerdir. Güçer ve arkadaşları Suriyeli göçmenlerin katlanmak zorunda oldukları en temel sıkıntılardan birisinin akrabalarıyla görüşmemek olduğunu belirtmektedir (Güçer, Karaca&Dinçer, 2013). Dolayısıyla ev sahibi toplumun bu bakış açısının anlamlı olduğu görülmektedir.

Ünal, ev sahibi toplumun göçmenlerin ülkelerine geri dönmeleri gerektiği düşüncesinde olduklarını belirtmektedir (Ünal, 2014:65-89).

7.9. Suriyeli Göçmenlere Yönelik Yapılan Yardımlar

Cami cemaatine yönelik olarak "*Suriyeli göçmenlere yönelik ne tür yardımlar yaptınız, neler yapıyorsunuz?*" şeklindeki soruya katılımcılar değişik cevaplar vermişlerdir. Cami cemaatinden 81 kişi, göçmenlere iş bulmada yardımcı olduklarını ve iş önerdiklerini belirtmişlerdir. Katılımcılardan 57 kişi kalacak yer konusunda göçmenlere yardımcı olduklarını, 54 kişinin evlerine alıp misafir ettiklerini, 216 kişi gıda ve para yardımında bulduklarını, 191 kişi giyim ve ev eşyaları konusunda ihtiyacı olanlara bunu sağladıklarını ve 71 kişi ise Suriyeli çocukların eğitimine yardımcı olduklarını ifade etmişlerdir.

Gerek ekonomik şartlar ve kültürel farklılıklar, gerekse göçmenlerden kaynaklanan problemler olsa da cami cemaatinin göçmenlere yardımcı olmaya çalıştıkları görülmektedir. Cami cemaati bütün olumsuzluklara rağmen göçmenlere yardım konusunda az da olsa katkıda bulunmuşlardır. Onlar iş bulma ve önerme, kalacak yer ayarlama, kısa süreli de olsa misafir etme, gıda ve para yardımında bulunma, eski bile olsa giyim ve ev eşyaları edinmelerine yardımcı olma ile çocukların eğitimleri için kıyafet ve kırtasiye giderlerine destek olduklarını belirtmişlerdir.

Son olarak ev sahibi toplum içinde, Suriyeli göçmenleri savaştan kaçarak ülkemize sığınmak durumunda kalmış din kardeşlerimiz olarak görenler olduğu gibi, kültürel olarak Türk toplumuna uymayan, ailesini dilendiren asalak tipler olarak gören, toplumun huzurunu bozduklarından dolayı arkadaşlık kurmak ve komşuluk yapmak istemedikleri insanlar olarak tanımlamakla birlikte kendileriyle yaşamak zorunda olduklarını belirtenler de olmuştur. Ev sahibi toplum, kendilerinin aç ve muhtaç olmasına rağmen devletin göçmenlere kucak açmış ve bakmış olmasına bir şey demediklerini, ancak savaş biter bitmez ülkelere dönmeleri gerektiğini belirtmişlerdir.

8. SONUÇ

Bu çalışmada, cami cemaatinin ülkemize göç etmek zorunda kalan Suriyeli göçmenlere yönelik algıları yaş, eğitim durumu, sosyo-ekonomik durum, en uzun süre yaşanan yer ve medenî durum bağlamında incelenmiştir. Araştırmadan çıkan sonuçlar maddeler halinde şöyle sıralanabilir:

1. Yaşları küçük olan cami cemaatinin göçmenlere yönelik bakış açılarının daha olumlu olduğu, yaşın artmasına paralel olarak olumsuz bakışın arttığı ve 40-59 yaş grubunun göçmenlere yönelik en uzak sosyal mesafeye sahip olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen sonuç, bu yaş döneminin genel özelliği olan ideallerin yerini hayatın gerçeklerinin aldığı, iş hayatının kurallarının daha etkin olduğu, bunun ağırlığı ve stresine ilaveten mevcut ekonomik koşullar nedeniyle işini kaybetme veya gelir kaybı kaygısının etkili olduğu şeklinde değerlendirilmiştir. Ayrıca bu yaş grubundaki katılımcıların çocuklarının genel olarak eğitim çağının sonlarında olması, onlara daha iyi bir gelecek ve iş hazırlama ile evlendirme kaygılarının göçmenlere yönelik bakış açılarını olumsuz yönde etkilediği şeklinde yorumlanmıştır.

2. Eğitim seviyesine göre cami cemaatinin göçmenlere yönelik bakış açılarında farklılıklar olduğu, lise ve üniversite öğrencilerinin diğerlerine nazaran göçmenlere yönelik bakış açılarının daha yakın olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, lise öğrencilerinin hayatın zorluklarını bilememe veya aşırı dini idealizmden kaynaklanmış olabileceği şeklinde değerlendirilmiştir. Üniversite öğrencilerinin ise aldıkları eğitimin onlarda özgüveni artırdığı, kazandırdığı tecrübeyle olaylara daha geniş açıdan baktıklarından dolayı göçmenleri kendisine ciddi bir rakip olarak görmedikleri şeklinde yorumlanmıştır. Lisans ve yüksek lisans mezunlarının olaya göçmenlerin işgücü piyasasına dâhil edilerek milli ekonomiye katkı sağlama ve belli alanlarda uzmanlaşmış, eğitim görmüş göçmenlerin üniversite ve enstitülerde istihdam edilmesiyle Türkiye'nin göçmenlerin beyin göçünü etkili kullanabilmesi açısından değerlendirmiş olabilecekleri şeklinde yorumlanmıştır.

3. Sosyo-ekonomik duruma göre, kendilerini ortanın üstü gelire sahip olarak belirten cami cemaati göçmenlere yönelik en uzak, kendilerini fakir olarak belirtenlerin en yakın sosyal mesafeye sahip olduğu tespit edilmiştir. Konuyla ilgili yapılan diğer çalışmalardan elde edilen veriler, anket yapılan kişilerin göçmenlerle ilgili şikâyetlerine rağmen sosyo-ekonomik duruma göre cami cemaatinin göçmenlere yönelik bakış açıları arasındaki farkın anlamlı olmadığı görülmüştür. Bu sonuç, sosyo-ekonomik duruma göre kendilerini ortanın üstü olarak belirtenlerin sosyal mesafe düzeylerinin yüksek olması, onların iş kaybından daha ziyade yaşam kalitelerinin düşmesinden endişe etmiş olabilecekleri şeklinde yorumlanmıştır.

4. En uzun süre yaşanan yerleşim yerine göre şehir ve büyükşehirde yaşayan cami cemaatinin, köy ve ilçede yaşayanlara nazaran, göçmenlere yönelik daha olumsuz bir bakış açısına sahip oldukları görülmüştür. Bu durum, ev sahibi toplumun zaten şehirlerde zor olan yaşam koşullarını göçmenlerin daha da zorlaştıracakları düşüncesinden kaynaklanmış olabileceği şeklinde yorumlanmıştır. Bunun yanında farklı sosyal ve kültürel yapıya sahip göçmenlerin ev sahibi topluma adapte olmak istememeleri veya ev sahibi toplumun göçmenlerin adapte olmalarını istememelerinden kaynaklanmış olabileceği şeklinde değerlendirilmiştir. Bu durum hem göç edenlerin, hem de göçü kabul edenlerin psikolojilerini ve tepkilerini kaçınılmaz olarak etkilemektedir.

5. Medenî duruma göre, kendileri bekâr olarak tanımlayan cami cemaatinin evli, dul ve nişanlı olanlara göre göçmenlere yönelik sosyal mesafelerinin daha yakın olduğu görülmüştür. Bu durum, bekâr olanların göçmenlerle evlenmeyi düşündükleri, evli ve dul olanların ise, kendilerinin veya tanıdıklarının yaşadıkları problemleri çocuklarının yaşamaması için daha dikkatli davranacakları, çocuk sahibi olma sorumlulukları dolayısıyla çocuklarının daha dengeli ve uyumlu evlilik gerçekleştirme beklentilerinden hareketle sosyal mesafelerinin daha uzak olabileceği şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca özellikle kız çocukları olan ebeveynlerin, sıkça duyulan kuma getirme düşüncelerine yönelik bakış açılarının etkisiyle göçmenlerle evliliğe olumsuz bakmaya yönelmiş olabileceği şeklinde değerlendirilmiştir.

Diyanet'in göçmenlere yönelik faaliyetleri takdir edilecek düzeydedir. Bununla birlikte çalışmamız açısından değerlendirildiğinde, Diyanet'in sistematik ve planlı olarak hutbeler, vaazlar ve değişik vesilelerle yaptığı programlarla yaygın ve sürekli bir eğitime tabi tuttuğu cami cemaatini davranış bağlamında aksiyona geçirecek bir etkiye sahip ol(a)madığı söylenebilir.

9. ÖNERİLER

Göçle ilgili yapılan çalışmalarda elde edilen sonuçlar göçmenlerin 1/3'ünün göç edilen ülkelerde kaldıkları yönündedir. Ancak ülkemizdeki göçmenlerin durumu farklılık arz etmektedir. Suriyeli göçmenlerle ilgili olarak gerek kendileri ile gerekse daha önceden ülkemizde çalışan Suriyelilerle görüşmeden elde ettiğimiz kanaat pek olumlu değildir. Suriyeli göçmenleri her ne kadar ülkelerinin geri çağırması ihtimal dâhilinde olsa da çoğunun muhalif olduğu ve mevcut rejimden korktukları dikkate alındığında geri dönme durumunun çok az olacağı, gelenlerin büyük kısmının geri dönmeyeceği ve ülkemizde kalacağı tahmin edilmektedir.

Gelecekte büyümesi muhtemel bu sorunun çözümü noktasında şu önerilerde bulunulabilir:

- 1) Suriyelilerin kalıcı olacakları varsayılarak Türk toplumunun göçmenleri kabullenmesi, sağlıklı ve sistemli bir şekilde sosyal bütünleşmenin sağlanabilmesi ve birlikte yaşamayı amaçlayan ortak bir bilincin oluşturulması için faaliyetler yapılmalıdır.
- 2) Suriyeli göçmenlerin toplumla ve devlet kurumlarıyla irtibatlarının sağlanması açısından dil öğretimine öncelik verilmelidir.
- 3) Suriyeli göçmenlerin kendi ülkelerinde çalıştıkları alanlarla ilgili kesin bilgiler elde edilmeli ve buna göre istihdam sağlanmaya çalışılmalıdır.
- 4) Göçmen çocukların eğitimlerine ara verilmemeli, devlet okullarında dışlayıcı tutumların engellenmesi mümkün değilse, Suriyelilere yönelik özel okullar teşvik edilmeli ve zorunlu eğitime geçilmelidir.
- 5) Göçmenlerin geldikleri yerler (kırsal-şehir) belirlenerek iskân durumunda bu detay göz önüne alınmalıdır. Kırsal kesimden gelenlere atıl topraklar ve devlet meraları ziraat amaçlı tahsis edilebilir.
- 6) Kardeş kentler ya da kent toplulukları dayanışması türünden oluşumlarla değişik birliktelikler oluşturulabilir. Bu çerçevede meslek grupları, odaları, işadamları ve sanayiciler açısından birlikte iş yapma veya ortaklık gibi değişik çalışmalar yürütülebilir.
- 7) Dinin insanları manevi bir bağ ile birbirine bağlama fonksiyonundan ve ensar-muhacir dayanışması örneğinden hareketle, özellikle dini gruplara mensup dindarların devreye sokulması, göçmenlere ait problemlerinin azaltılmasına katkı sağlayabilir.
- 8) Sivil toplum örgütleri ve vakıfların göçmenlere yönelik yaptıkları faaliyetler ve katkıları desteklenmelidir.
- 9) Göçmenlerin kalıcı olacakları dikkate alınarak kamplarda kalanların topluma daha kolay entegre edilebilmeleri için kamplar kademeli olarak boşaltılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Abay, A.R. (2004). "Göçmenlerin Şehir Algısı ve Şehirlileşmelerinin Gecikme Sebepleri", Üsküdar Sempozyumu I, (Ed. Kurşun, Z.;Ahmet E.B.;Kahraman, K.&Güngör, C.), Üsküdar Belediye Başkanlığı, Üsküdar Araştırmaları Merkezi, 289-298, İstanbul.
- Abay, A.R.. (2005). "Şehre Göç Edenlerin Şehirle Bütünleşmesinde Yerel Yönetimlerin Rolü (Üsküdar Belediyesi Meslek Edindirme Kursları Örneği)", Üsküdar Sempozyumu II, (Ed. Kurşun, Z.;Ahmet E.B.;Kahraman, K.;Güngör, C.& Ünlü, S.), Üsküdar Belediye Başkanlığı, Üsküdar Araştırmaları Merkezi, 409-425, İstanbul.
- Akkaş, İ. (2015). "Suriyeliler: Sınırlar Ötesindeki Yaşam Mücadelesi," Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi 5(1):92-114.
- Akkayan, T. (1979). Göç ve Değişme, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Aksoy, E. (2010). "Almanya'da Yaşayan Üçüncü Kuşak Türk Öğrencilerin Kimlik Algılamaları ve Buna Bağlı Olarak Karşılaştıkları Ayrımcılık sorunları," Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 12:7-38.
- Apak, Â. (2007). "Hz. Peygamberin Hicret Sonrası Medine'de Örnek Toplum Oluşturma Adımları Üzerine," Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu, İslami İlimler Dergisi Yay., ss.315-324.
- Apak, H. (2014). "Suriyeli Göçmenlerin Kente Uyumları: Mardin Örneği," Mukaddime, 5(2):53-70.
- Arslan, M. (2011). "İlk Müslüman Toplumun Oluşumu ve Hz. Muhammed (sav):Kardeşleştirme Örnek Olayı Üzerine Tarihsel Bir Din Sosyolojisi İncelemesi," Eski Yeni: Üç Aylık Düşünce Dergisi, 23:82-98.
- Arslan, M. (2012). "İlk Müslüman Toplumun Oluşumu ve Hz. Muhammed (sav):Kardeşleştirme Örnek Olayı Üzerine Tarihsel Bir Din Sosyolojisi İncelemesi (III), Eski Yeni: Üç Aylık Düşünce Dergisi, 25:120-134.
- Avcı, N. (2013). "Toplumsal Uzaklık Bağlamında Batı Anadolu'ya Göçle Yerleşmiş Kürtler Üzerine Bir Araştırma (Manisa İli Örneği)," SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 29:151-170.
- Bice, H. (1991). Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler, T.D.V.Yayınları, Ankara.
- Bilgiç, M. S.;Koydemir, F.S.&Akyürek, S. (2014). "Türkiye'de Kimlikler Arası Kutuplaşmanın Sosyal Mesafe Üzerinden Ölçümü ve Toplumsal Güvenliğe Etkisi," Bilge Strateji, 6(11):163-205.

- Bilgin, V. (2003). "Göçün Kültürel Sonuçları," III. Uluslararası Mevlâna Kongresi Bildiri Kitabı, Selçuk Üniversitesi, 35-41, Konya.
- Bogardus, E. S. (1933). "A Social Distance Scale," *Sociology and Social Research*, 17:265-271.
- Boyraz, Z. (2015). "Türkiye'de Göçmen Sorununa Örnek Suriyeli Mülteciler," *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 7(2):35-58.
- Canatan, K. (2006). "Hollanda'da İkinci Kuşak Türk Gençlerinin Etnik Kimlik Tanımları: Kıyaslamalı Bir Analiz," *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 28:123-150.
- Canatan, K. (2008). "Hollanda Toplumunda Yabancı Karşıtı Tutumların Analizi", *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 3(7):220-240.
- Canatan, K. (2013). "Avrupa Toplumlarının Göç Algıları ve Tutumları: Sosyolojik Bir Yaklaşım," *Sosyoloji Dergisi*, 3(27):317-332.
- Castles, S.&Miller, J.M. (2008). *Göçler Çağı-Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, (Çev.:B.Uğur Bal&İbrahim Akbulut), Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul.
- Cengiz, D. (2015). "Zorunlu Göçün Mekânsal Etkileri ve Yerel Halkın Algısı; Kilis Örneği", *Turkish Studies International Periodical For The Languages*, 10(2):101-122.
- Çayır, K. (2012). "Gruplararası İlişkiler Bağlamında Ayrımcılık," (Der. Müge Ayan Ceyhan&Kenan Çayır), *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, ss. 5-16, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Çelik, C. (2006). "Kentsel Dindarlık," (Ed. Ünver Günay&Celeleddin Çelik), *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*, ss. 81-111, Karahan Kitabevi, Adana.
- Çetintaş, İ. (2011). "Avrupa'da Yaşayan Türk Göçmenlerin Sosyo-Kültürel ve Dini Sorunları Hakkında Analitik Bir Değerlendirme," *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17:57-87.
- D.İ.B., Diyanet İşleri Başkanlığı, <http://www.diyamet.gov.tr>
- Er, İ. (1989). "Muhacirlerin Medine'ye İntibakının Psiko-Sosyo-Ekonomik Problemleri ve Çözümleri", *Diyanet İlmî Dergi*, 25(2):63-80.
- Faist, T. (2003). *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Gökdere, A.Y.(1978). *Yabancı Ülkelere İşgücü Akımı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul.
- Göker, G.&Meşe, G. (2011). "Türk Göçmenlerin İtalyanlara Bakış Açısı: Bir Kültürlerarası İletişim Araştırması", *Selçuk İletişim*, 7(1):65-82.
- Güçer, M.;Karaca, S&Dinçer, O.B. (2013). *Sınırlar Arasında Yaşam Savaşı Suriyeli Mülteciler Alan Çalışması*, International Strategic Research Organization (USAK).
- Gürbüz, M. &Karabulut, M. (2008). "Kırsal Göçler İle Sosyo-ekonomik Özellikler Arasındaki İlişkilerin Analizi", *Türk Coğrafya Dergisi*, 50:37-60.
- Gürel, S. (2001). "Türkiye'de Göç ve Bütünleşme Sorunsalı", 21. Yüzyılın Karşısında Kent ve İnsan, (Yay haz.:Fırdevs Gümüşçüoğlu), Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Hamidullah, M., (2011). *İslam Peygamberi*, Beyan Yayınları, İstanbul.
- İ.B.G.İ.G.M., İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <http://www.goc.gov.tr>
- İbn Sa'd. (2012). *et-Tabakatü'l Kübra*, (Tah. Muhammed Abdulkadir Ata), Lübnan: Darü'l Kütübi'l İlmîyye, Lübnan.
- Kahya, Ö. &Gül, S.S. (2013). "Bir Uydu kent Örneği Olarak Isparta'dan Sığınmacılık Sorunun Görünümleri", (Ed. Muammer Tuna), *Uluslararası Katılımlı VII. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı II*, ss.141-157, Edebiyat Fakültesi, Muğla.
- Karaca, F. (2000). *Ölüm Psikolojisi*, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Kayıklık, H. (2006). "Değişen Dünyada Birey, Din ve Dindarlık", (Ed. Ünver Günay&Celeleddin Çelik), *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*, ss.157-174, Karahan Kitabevi, Adana.

- Kaygalak, S. (2009). Kentin Mültecileri Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme, Dipnot Yay., Ankara.
- Korkmaz, A. (2011). Göç ve Din, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Marshall, G. (1999). Sosyoloji Sözlüğü, (Çev.: Osman Akinhay&Derya Kömürcü), Bilim Sanat Yayınları, Ankara.
- Mutlu, K. (1989). "Bir Dindarlık Ölçeği" (Sosyoloji'de Yöntem Üzerine Bir Tartışma), İslâmi Araştırmalar, 3(4):194-199.
- Numânî, M.Ş. (2014). Son Peygamber Hz. Muhammed, (Çev.:Yusuf Karaca), İz Yayıncılık, İstanbul.
- Oban, G. &Küçük, L. (2012). " Lise Öğrencilerinde Şizofreniye Yönelik Bilgilendirme Eğitiminin Sosyal Mesafe ve Tutuma Etkisi", Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma, 9(2):35-41.
- Ozankaya, Ö. (1975). Toplum Bilim Terimler Sözlüğü, T.D.K., Ankara.
- Özel, C. (2014). "Seküler Zihin, Devlet ve Dini Gruplar: Seküler Kesimin Dini Grup Algısı Üzerine Bir Araştırma", Toplum Bilimleri Dergisi, 8(16):7-27.
- Özmen, N. (2013). "Avrupa'daki Müslüman Göçmenlerin Mülk İle İmtihani: Uyum Ölçütü Yahut Çatışmanın Saklı Aktörü Ekonomi", Toplum Bilimleri Dergisi, 7(14):199-216.
- Özyurt, C. (2007). "Yirminci Yüzyıl Sosyolojisinde Kentsel Yaşam", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10(18):111-126.
- Özyürek, E. (2015). Müslüman Olmak Alman Kalmak, (Çev.: İsmail Ilgar), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Saydam, A. (1997). Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876), T.T.K. Basımevi, Ankara.
- Siret-i İbn-i Hişam (2006). İslam Tarihi, (Terc. Hasan Ege), Kahraman Yayınları, İstanbul.
- Taşcı, F. (2009). "Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç", Kamu- İş, 10(4):177-204.
- Tunç, A. Ş. (2015). "Mülteci davranışı ve Sosyal Etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme", Tesam Akademi Dergisi, 2(2):29-63.
- Ünal, S. (2014). "Türkiye'nin Beklenmedik Konukları" Öteki" Bağlamında Yabancı Göçmen ve Mülteci Deneyimi", Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks, 6(3):65-89.
- Yörükoğlu, A. (2007). Değişen Toplumda Aile ve Çocuk, Özgür Yayınları, İstanbul.